Tussen het zichtbare en onzichtbare

Hans Janssen

Geestelijk verzorgers bemiddelen. Tussen werkelijkheid en beeld, tussen het zegbare en onzegbare, tussen zichtbaar en onzichtbaar, tussen binnen- en buitenwereld, tussen verschijnen en verdwijnen. Als representanten van min of meer vastomlijnde 'stromingen' zijn zij zich daarbij bewust van de risico's die zij lopen: het gevaar van reductie, framing, relativering en reconstructie van het 'geheim' van de ander. Misschien dat woordmakers en beeldmakers, net als singer-songwriters of fotografen, goede richtinggevers zijn in het onbevangen openhouden van de brug tussen al die werkelijkheden.

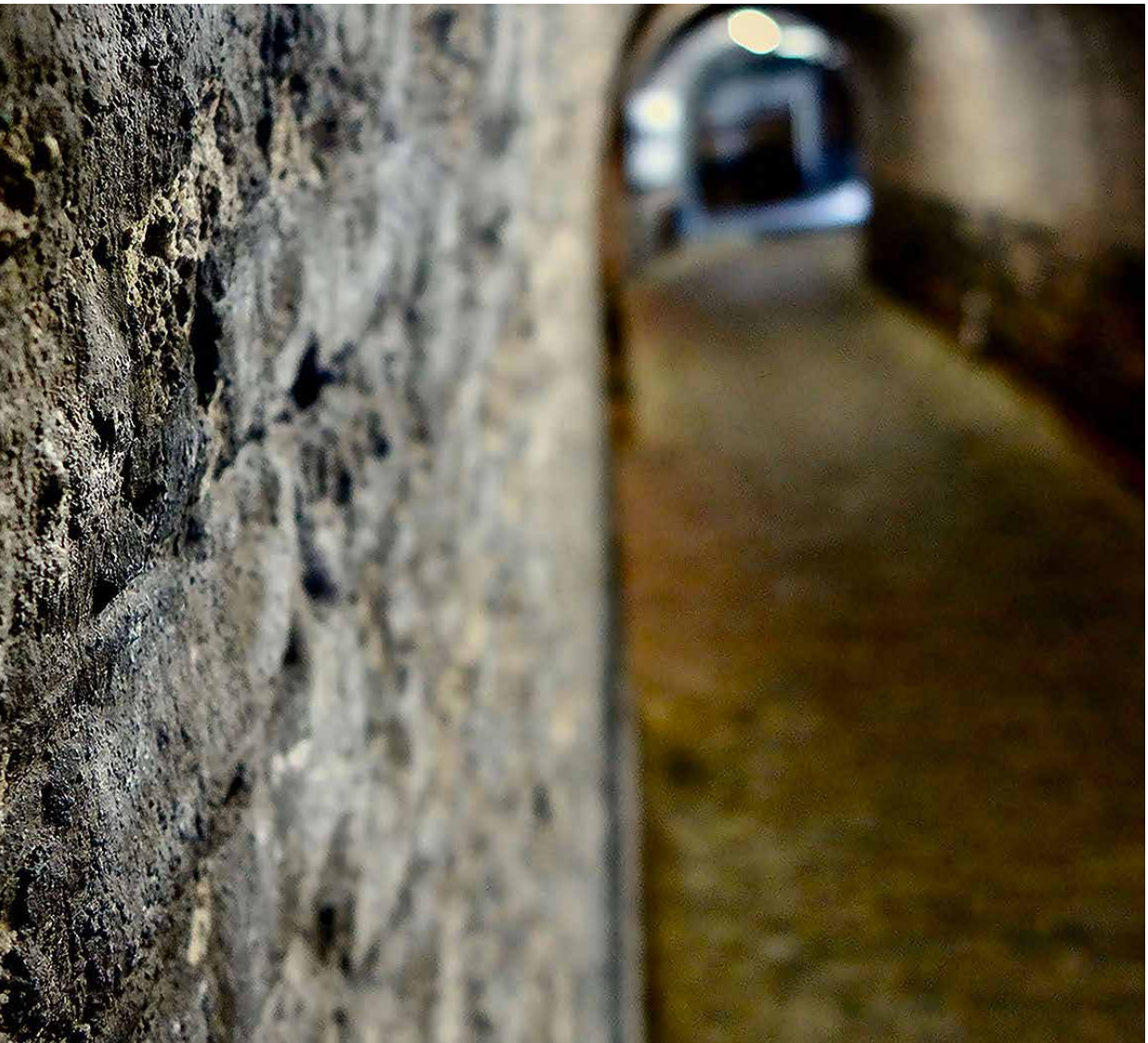

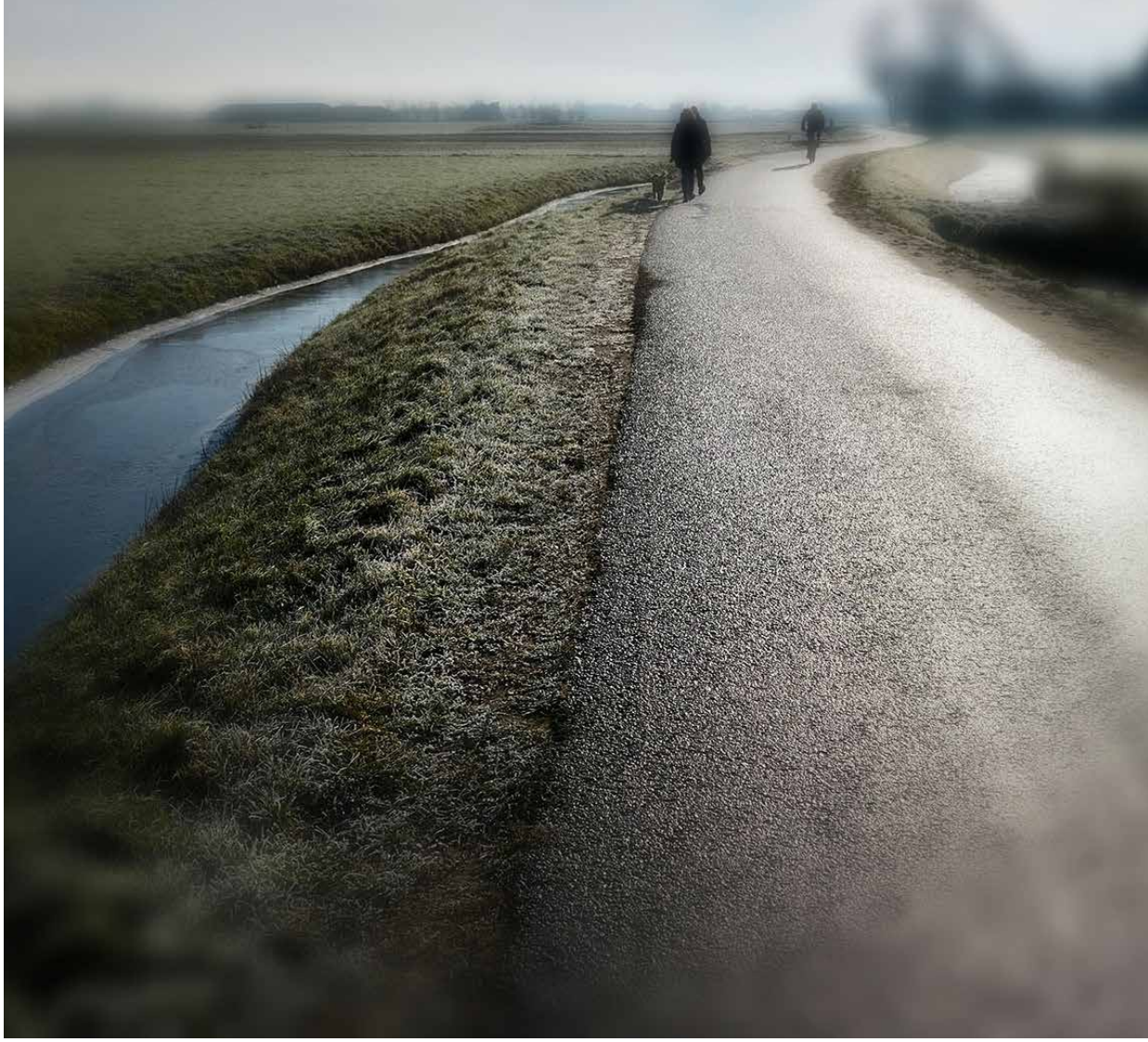

Op het in 2018 verschenen album *Down the road wherever* van Mark Knopfler, staat het trage, meeslepende nummer 'Drovers' road'. Het is alsof in dit lied de tijd stilvalt. We worden meegevoerd naar een periode waarin de wereld minder snel was. Op lange, brede wegen in het landschap – zoals ze nog te vinden zijn in rurale gebieden – trokken veedrijvers met hun kuddes van de ene plek naar de andere. De drivers sliepen 's nachts in het open veld. Er was altijd wel een vriend die op je vee paste. Knopfler heeft het over een tijd die ver achter ons ligt. De veewegen zijn nog wel in het (Engelse) landschap te vinden, maar worden niet meer gebruikt. Ideaal terrein voor wandelaars.

In deze licht nostalgische song wordt een wereld uit het verleden opgeroepen en 'zichtbaar gezongen'. We wisten wie we waren en waar we naartoe gingen. We leefden in een wereld die nog niet geregeerd werd door beeldschermen. En het landschap was nog op een evenwichtige manier intact. Een wereld zonder enorme distributiehallen en datacentra, zou je eraan toe kunnen voegen, die zonder enige centrale regie de balans verstoren. Zo verbindt dit lied een verdwenen wereld met de huidige. Knopflers song opent een verdwenen landschap als op een oude foto. Zoek dit fantastische nummer op, luister en laat je rondleiden op de wegen van de traagheid.

Als er één medium is dat het onzichtbare zichtbaar kan maken, dan is het wel de fotografie. In 'God stierf in 1839', een opmerkelijk essay van Oek de Jong uit zijn boek *Het visioen aan de binnenbaai* (2016), suggereert de schrijver een causaal verband tussen de opkomst van het medium fotografie en het 'moderne' besef dat de mens er alleen voor staat en niet meer kan rekenen op een verborgen aanwezige God (Nietzsche). Het oneindige 'alles zichtbaar willen maken' van het medium zou hebben bijgedragen aan het terugdringen van het 'onzichtbare': de oude wereld van goden, geesten, demonen en andere lotsbesturende krachten, zoals die in mythische, verhalende scènes in 'oude boeken' zijn opgetekend.

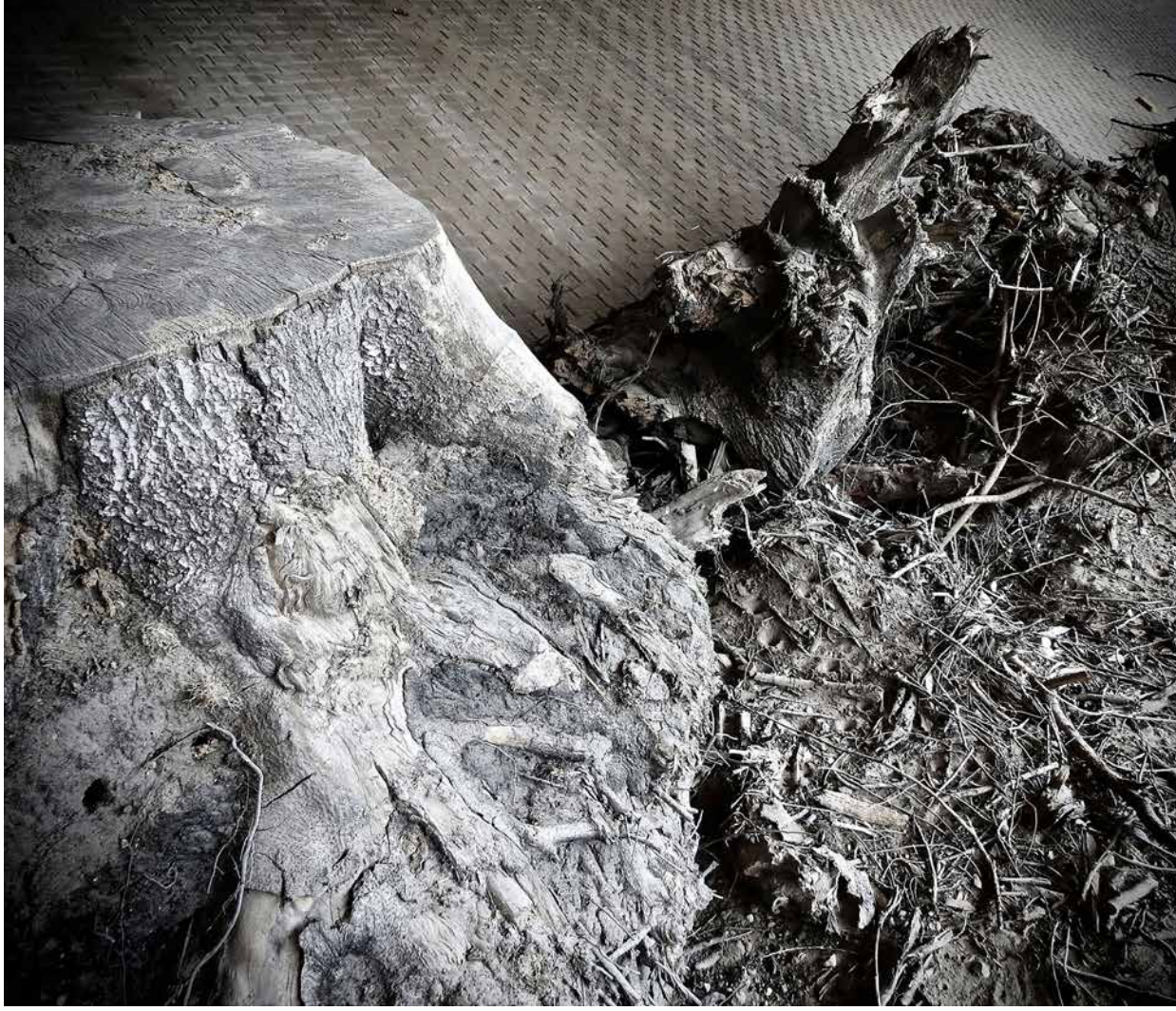

Wat gebeurt er als het onzichtbare uit de cultuur verdwijnt? Of, wanneer het zichtbare niet meer door het onzichtbare wordt ondersteund? Op deze vragen probeert de in 2011 overleden Amerikaanse psycholoog James Hillman een (theologisch) antwoord te formuleren in zijn boek *De code van de ziel* (1997). Het oneindig zichtbare in onze huidige beeldcultuur heeft volgens Hillman het niet-zichtbare 'vreemd' gemaakt. Daar zit een parallel met de veronderstellingen over fotografie van Oek de Jong. Maar, zegt Hillman, bij het overbruggen van de domeinen zichtbaar/onzichtbaar, heeft het christendom goede papieren: de zoon van de onzichtbare God is immers zichtbaar in de wereld getreden. Die geloofsnotie kan een krachtig tegenwicht vormen tegen het verlies van de betekenis van het onzichtbare. Een krachtig beeldverbod, zoals in het jodendom en de islam, is een andere manier om de relatie zichtbaar en onzichtbaar te markeren. In het kleurrijke hindoeïsme is juist weer veel te zien. Iedere stroming, al dan niet religieus, schuift iets voor de lens om het onzichtbare met het zichtbare te verbinden.

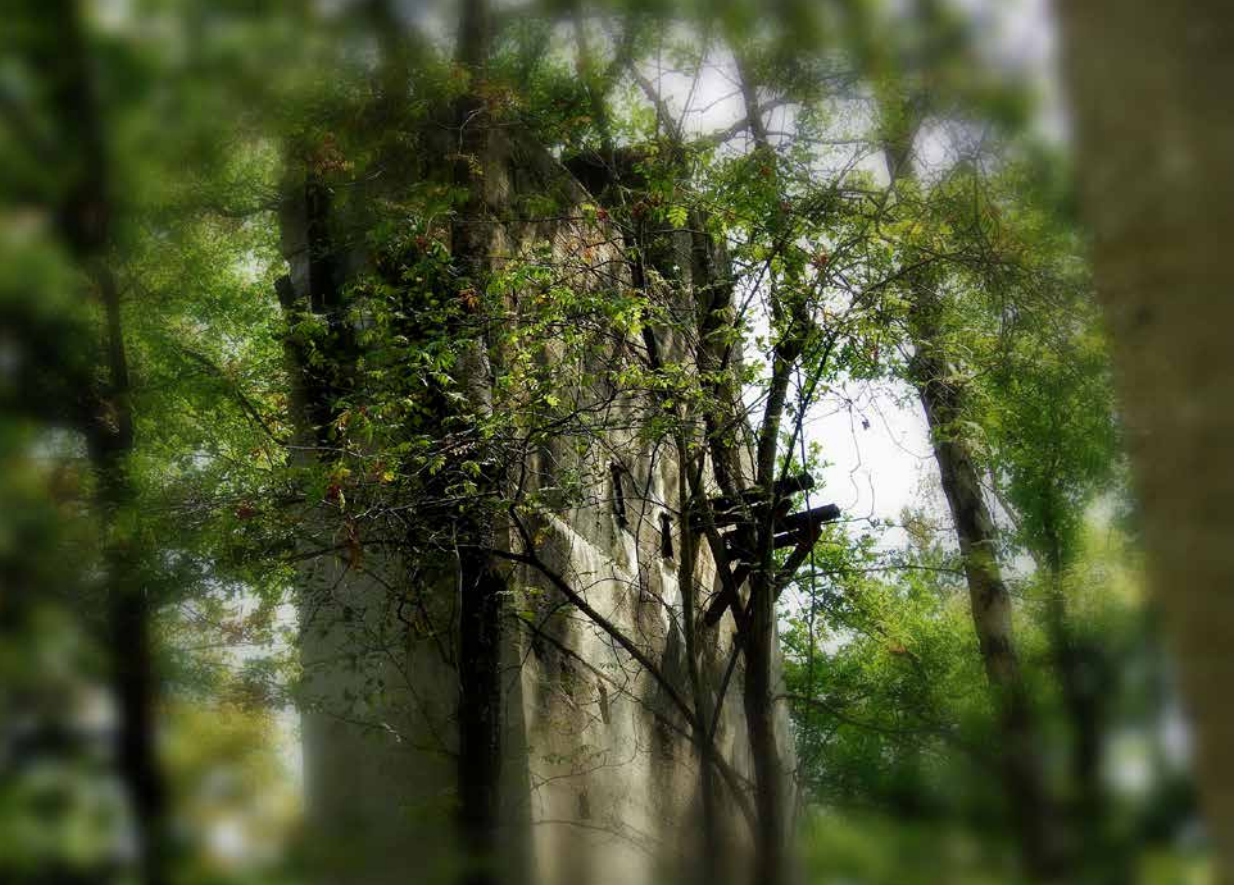

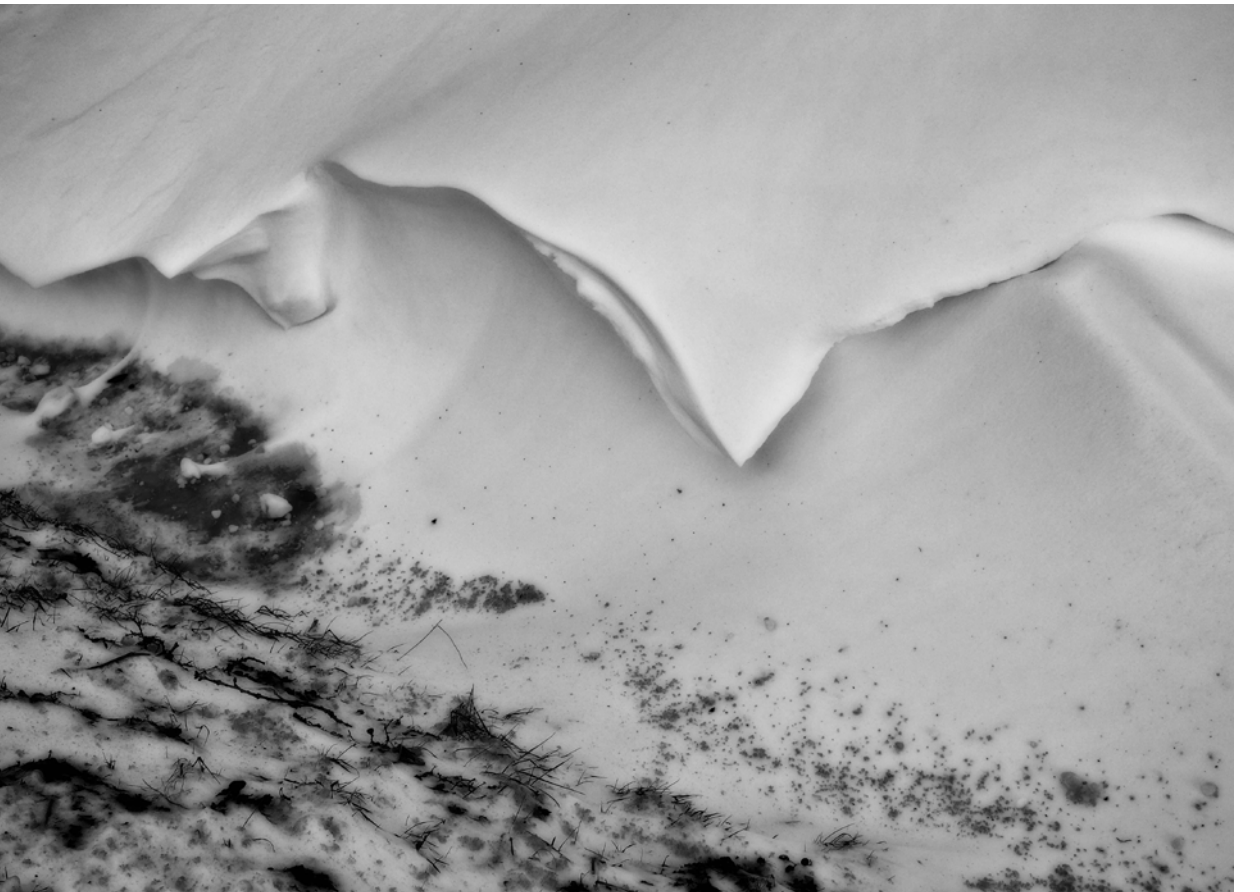

Terug naar de fotografie, die grote 'zichtbaarmaker'. Het spel met de werkelijkheid dat de fotografie speelt, is prettig misleidend. Want wat wordt er nu eigenlijk onthuld en waar verwijst dat dan naar? En wat blijft verborgen en is dat van dezelfde betekenisvolle orde als het wel getoonde? Mijn voor deze rubriek geselecteerde foto's hebben met elkaar gemeen dat er steeds naar twee richtingen wordt gewezen: het zichtbare verwijst tegelijk naar het ongeziene. In de vormgeving komt dat tot uiting in de gelaagdheid die is aangebracht, de vervorming, de beweging. De dubbele misleiding die zo ontstaat, schept ruimte voor een lichte 'vreemdheid' die kleur geeft aan onbekende dimensies. Dit onbekende en ongeziene vinden in een gelaagd beeld van de ander, is een opgave die geestelijk verzorgers, fotografen en natuurlijk alle cultuurmakers met elkaar verbindt.

H. Janssen, voorheen geestelijk verzorger en supervisor, is fotograaf te Bergen (NH).
Website: https://licht-sterk-fotografie.nl. E-mail: hans.janssen80@kpnmail.nl.